

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВІВ ЕТНІЧНИХ ПРОЦЕСІВ (КРУПНОМАСШТАБНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА МАТЕРІАЛАХ ЕТНОКОНТАКТНОЇ СМУГИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Василь Джаман, Наталя Заблотовська, Ярослав Джаман
vasyl_dzhaman@ukr.net, natalijazablotovskaja@ukr.net, y.dzhaman@chnu.edu.ua
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

Abstract: Geographical features of manifestations of ethnic processes are revealed on the basis of large-scale research (in terms of settlements) of the ethnocontact strip of Chernivtsi region, which includes 145 settlements of four border administrative districts.

Key words: ethnos, ethnic structure, ethnic diversity, ethnocontact strip, Chernivtsi region.

Зміни етнічної структури населення тільки частково зумовлені етнічними особливостями природного руху й міграційних процесів. Існує ще один чинник динаміки – етнічні процеси, зокрема асиміляція, яка дуже чутлива до політичної ситуації. Зміна на політичній карті – розпад СРСР і становлення України як суверенної держави – зумовила зменшення рівня етнічної строкатості населення України від «поліетнічної» ($E_p = 0,447$) до держави з «перехідним» рівнем етнічної різноманітності населення ($E_p = 0,380$), що викликано збільшенням частки державоформуєчої нації [3, с. 29–31]. Загалом простежується чітка обернено пропорційна залежність – чим більший показник E_p , тим повільніші темпи його зменшення, коефіцієнт рангової кореляції – $K = -0,895$. Це спричинено тим, що в поліетнічних регіонах розселені етнічні меншини, які проживають тут упродовж багатьох століть на порівняно невеликих територіях і часто складають абсолютну більшість населення у місцях свого історичного компактного проживання. Цьому сприяла також українська толерантність, яка через політику підтримки національної самобутності (мови, освіти, культури тощо) дозволила етнічним меншинам зберегти високий рівень національної самосвідомості та сталість етнічних ознак.

Цікавим регіоном крупномасштабного дослідження динаміки етнічної структури і етнічної різноманітності населення виступає територія Чернівецької області, яка є яскравим прикладом етноконтактної зони, де сходяться українські, румунські та молдовські етнічні землі. За типологічною схемою етнічні межі тут мають яскраво виражений дифузний характер. На території чотирьох адміністративних районів (Герцаївського, Глибоцького, Новоселицького і Сторожинецького), які є прикордонними, розміщені 145 населених пунктів (у т.ч.: 140 сіл, 3 малі міста і 2 смт). Жодне із цих поселень

не є моноетнічним, характерне поєднання (у різних пропорціях) кількох переважаючих національних груп. Українці переважають у 62 поселеннях (42,8% від загальної кількості), румуни – у 53 (36,6%), молдовани – у 28 (19,3%), росіяни і поляки – по 1 селу. 22 поселення (15,2%) мають поліетнічну структуру населення (у Сторожинецькому і Новоселицькому районах – по 7, Глибоцькому – 6, Герцаївському – 2), 51 поселення (35,2%) – перехідне від поліетнічного до майже моноетнічного (у Глибоцькому районі – 17, Новоселицькому – 16, Сторожинецькому – 10, Герцаївському – 8). Етнічна строкатість населення краю зумовлена ще й тим, що хоч тут половина населених пунктів майже моноетнічна за величиною E_p , але домінують у них не один народ, а три: українці – в 37 селах, румуни – у 26 і молдовани – в 9 селах. При цьому майже моноетнічні села розміщені приблизно пропорційно у Глибоцькому районі (7 «українських» і 8 «румунських») і Новоселицькому районі (11 «українських» і 9 «молдавських» сіл); у Сторожинецькому районі значна перевага «українських» сіл (19) над «румунськими» (4) і тільки у Герцаївському районі всі майже моноетнічні села «румунські» (14) [2, с. 67]. Як наслідок, найвищий рівень етнічної різноманітності населення сформувався у Глибоцькому районі ($E_p = 0,760$), де чисельна перевага українців (46,8%) над румунами (45,3%) складає тільки 1,5%, при значній частці молдован (6,1%) і росіян (1,2%). У Новоселицькому районі ($E_p = 0,655$) переважаючою національною групою є молдовани (57,5%), яких більше ніж українців (34,0%) тільки в 1,7 разу, при відчутній питомій вазі румунів (6,8%) і росіян (1,4%). У Сторожинецькому районі ($E_p = 0,631$) чисельна перевага українців (59,6%) над румунами (36,8%) лише в 1,6 разу при значній частці поляків (1,5%) і росіян (1,4%). Населення Герцаївського району за величиною $E_p = 0,162$ належить до перехідних із домінуванням румунів (91,5%). Індекс етнічної різноманітності населення регіону чотирьох районі становить 0,803.

Для етноконтактної зони характерне сусідство поселень різної «етнічності». Наприклад, у трьох сусідніх селах Глибоцького району переважають: 1) українці у Старому Вовчинці (96%), 2) румуни в Багринівці (96%), 3) росіяни в Білій Криниці (77%). Ще одна особливість етноконтактної зони – тут розміщені не тільки міста, але й села, в яких компактно (по «кутах») проживають кілька етнічних спільнот. Так, у селі Стара Красношора Сторожинецького району 745 мешканців розселені по «кутах»: поляки – 432 особи (58%), румуни – 222 особи (30%), українці – 83 особи (11%). Подібна ситуація в селі Аршиця, в якому з 873 жителів: румунів – 451 особа (51,7%), українців – 233 особи (26,7%), поляків – 180 осіб (20,6%), інші національності – 9 осіб (1,0%) [1, с. 65–66]. Така строкатість співіснування численних національних груп населення на невеликій компактній території (а загалом

перепис населення зафіксував представників 50 народів) підкреслює актуальність дослідження етнічних процесів.

За останній міжпереписний період в умовах зміни політичної системи відбулися суттєві зміни національної структури населення в поліетнічній етноконтактній зоні Чернівецької області: кількість українців зросла на 12,3%, румунів – на 20,1%; водночас чисельність молдован зменшилася на 20,3%, росіян – на 34,2%, поляків – на 17,2%, євреїв – у 6,7 разу.

Значні зміни людності найбільших національних груп населення в етноконтактному регіоні Чернівецької області за порівняно короткий період привели до відчутних змін національної структури населення окремих поселень. За наявності національних груп і їх часткою у структурі населення (до уваги бралися ті, частка яких була не меншою 5,0% від загальної людності поселення) 145 населених пунктів етноконтактної зони чотирьох районів Чернівецької області об'єднані у 35 варіантів назв етнічної структури населення населених пунктів, що відображає етнічну строкатість регіону(. Етнічну структуру населення в етнічній назві населених пунктів відображено за допомогою шрифтів: 1) частка етнічної групи 5,0-15,0% передана розміром 12 – «українське»; 2) частка 15,1 – 30,0% – курсивом, розміром 14 – «українське»; 3) частка більше 30,0% – великими літерами – «УКРАЇНСЬКЕ». За рівнем етнічної різноманітності населення форма запису етнічної назви поселення загалом має такий вигляд: 1) «майже моноетнічне» – «УКРАЇНСЬКЕ» (домінуюча одна національна група, $\geq 95\%$ у структурі населення); 2) «перехідне» – «УКРАЇНСЬКО-румунське» (значна перевага першої національної групи над іншими); 3) «поліетнічні»: а) «УКРАЇНСЬКО-румунське» (перевага першої національної групи над другою – у 2,1 – 5,0 разів), б) «УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКЕ» (перевага першої над другою – менше 2 разів).

За розглядуваний період 20 варіантів етнічних назв населених пунктів збереглися, 15 варіантів – змінили свою назву. Це дозволило виділити 3 типи етнічних процесів: 1) трансформаційні (ними охоплені 23 поселення, що становить 15,9% їх кількості), 2) еволюційно-трансформаційні (37 поселень, 25,5%) та 3) еволюційні (85 поселень, 58,6%). За еволюційних процесів кількісні зміни часток національних груп несуттєві, тому змін у етнічній назві поселення не відбувається. При еволюційно-трансформаційних процесах кількісні зміни у національній структурі населення приводять до незначних змін у етнічній назві населеного пункту. Трансформаційні процеси – кількісні зміни зумовлюють якісні зміни – змінюється етнічна назва поселення. Наприклад, у Герцаївському районі 24 поселення були охоплені всіма трьома етнічними процесами:

1) еволюційними – 16 поселень (66,7%), у тому числі 15 “РУМУНСЬКИХ” і 1 “РУМУНСЬКО-українсько-молдавське”;

2) еволюційно-трансформаційними – 6 поселень (25,0%):

– “РУМУНСЬКЕ” → “РУМУНСЬКО-українське”,

– “РУМУНСЬКО-молдавське” → “РУМУНСЬКО-молдавсько-українське”,

– “УКРАЇНСЬКО-молдавське” → “УКРАЇНСЬКО-молдавсько-румунське”

– “РУМУНСЬКО-українсько-російсько-молдавське” → “РУМУНСЬКО-українсько-російське”;

3) трансформаційними – 2 населені пункти (8,3%):

– “МОЛДАВСЬКО-румунсько-українське” → “РУМУНСЬКО-українське”,

– “МОЛДАВСЬКО-румунське” → “РУМУНСЬКО-МОЛДАВСЬКО-українське”.

Найбільша частка поселень зазнала трансформаційних процесів у районах із найвищим значенням *Er* (у Глибоцькому і Новоселицькому – по 21%). За динамікою *Er* у розрізі населених пунктів спостерігається загальна тенденція до зменшення етнічної різноманітності населення поселень. *Er* зменшився у 60% поселень, не змінився – у 2,8% випадків і збільшився – у 37,2%. Найчастіше збільшення *Er* характерне для населених пунктів Новоселицького району (55,8%), тільки тут відбувся приріст *Er* для всього населення району, що зумовлено зменшенням частки переважаючої національної групи – молдован – у структурі населення як району, так і окремих населених пунктів. Висока частка приросту *Er* серед поселень Глибоцького району – у 42,1% випадків; тут зустрічається і найбільша різноманітність етнічних назв населених пунктів. Найвищими темпами етнічна однорідність зростає (*Er* зменшується) у населених пунктах Сторожинецького (у 77,5% випадків) і Герцаївського (70,8%) районів. У етнічно «змішаних» «українсько-румунських» поселеннях частка українців зростає там, де їх більше і навпаки. Аналогічна ситуація в «змішаних» селах, де переважаючими є українці або молдовани. Загалом відбувається природна асиміляція – зростає етнічна однорідність.

Список використаних джерел

1. Джаман В. Етнічна різноманітність населення – складова туристичної атрактивності території (на прикладі Чернівецької області) / В.Джаман, П.Мручковський, Я.Джаман // Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму / Мат. V міжнар. наук. конф. (Львів – Судова Вишня, 23-25 вересня 2011 р.). – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І.Франка, 2011. – С.63-66.

2. Джаман В.О. Етнічна різноманітність населення як фактор розвитку пізнавального туризму в етноконтактних зонах / В.О.Джаман, П.В.Мручковський, Я.В.Джаман // Географія та екологія: наука і освіта. Мат. IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 26-27 квітня 2012 р.). – Умань: Видавець Сочінський, 2012. – С. 65-68.

3. Джаман В.А. Этническая структура населения Украины и ее динамика в период становления государственной независимости / В.А.Джаман, Я.В.Джаман, П.В.Мручковский // География в школе. – 2014. -№8. – С. 26-35.

4. Етнічна мапа буковинського прикордоння на зламі тисячоліть / [Джаман В., Заблотовська Н., Косташук І. та ін.]. – Чернівці: Прут, 2011. – 80 с.

5. Національний склад населення Чернівецької області та його мовні ознаки (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року): статистичний довідник, частина I / [за ред. В.Камінської]. – Чернівці, 2003. – 160 с.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В 2019-2020 РОКАХ (ПОЛЬЩА, СЛОВАЧЧИНА УКРАЇНА)

Андрій Кузишин

kuzyshyn_a@tnpu.edu.ua

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

Annotation: Through the prism of the results of electoral sympathies, it is possible to assess and compare socio-economic priorities in each of the countries under analysis (Poland, Slovakia, Ukraine). The results of the last presidential election campaigns in each of the countries that took place in 2019-2020 were used for evaluation.

Key words: elections, the results of the presidential election, Poland, Slovakia, Ukraine

Постановка проблеми. Впродовж 2019-2020 рр. в низці країн Центральної Європи (Польща, Словаччина, Україна) відбулися вибори президента. Наголосимо, що це держави президентсько-парламентського типу, для яких вибори очільника є вкрай важливим моментом організації суспільного життя. Схожість ситуації також відстежується в тому, що в усіх трьох країнах вибори очільника держави відбувалися в два тури.

Зміни на центрально-європейській політичній сцені співпадали з піднесенням популістських настроїв та партій у Європі та зменшенням підтримки партій з усталеними та досвідченими лідерами таких як Alternative für Deutschland в Німеччині, в Австрії, Шведські демократи – Sverigedemokraterna або Датська народна партія – Dansk Folkeparti. Вони стали попередниками популяризації відцентристських кампаній у Великобританії та США, які проклали шлях до голосування за Brexit та перемогу Дональда Трампа, а також найкращих історично результатів Національного фронту Франції у 2017 році. Питання в тому, наскільки результати українських виборів 2019 року відповідають цьому широкому міжнародному контексту.